

2022. GADA ZIŅOJUMS PAR PAMATTIESĪBĀM

Pamattiesību aizsardzības jomā 2021. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. *FRA 2022. gada ziņojumā par pamattiesībām* ir aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā, nosakot gan sasniegumus, gan jomas, kas aizvien rada bažas. Šajā publikācijā sniegti *FRA* atzinumi par galvenajiem jaunumiem attiecīgajās tematiskajās jomās un šos atzinumus pamatojošs pierādījumu apkopojums. Tādējādi ir nodrošināts kompakts, bet informatīvs pārskats par galvenajām pamattiesību problēmām, ar ko saskaras ES un tās dalībvalstis.

FRA ATZINUMI

1 [FOKUSS]

Sociālās tiesības un vienlīdzība, ņemot vērā atgūšanos pēc Covid-19 pandēmijas

3

Hartas īstenošana un izmantošana valstu līmenī

6

Vienlīdzība un nediskriminācija

9

Rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība

12

Romu līdztiesība un iekļaušana

15

Pātvērums, vīzas, migrācija, robežas un integrācija

17

Informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība

20

Bērnu tiesības

23

Tiesu iestāžu pieejamība

25

Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita

Manuskripts pabeigts 2022. gada aprīlī.

Ne Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, ne personas, kas rīkojas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras vārdā, neatbild par to, kā tiek izmantota šajā publikācijā iekļautā informācija.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2022

Print	ISBN 978-92-9461-818-4	ISSN 2467-2491	doi:10.2811/158533	TK-AM-22-001-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9461-783-5	ISSN 2467-2726	doi:10.2811/935731	TK-AM-22-001-LV-N

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2022

Atļauts reproducēt, norādot avotu.

Lai varētu izmantot vai reproducēt fotoattēlus vai citus materiālus, uz ko Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai nav autortiesību, atļauja jāprasa tieši autortiesību īpašniekam.

Fotoattēli:

Uz vāka: © *BGStock72/Adobe Stock; myboys.me/Adobe Stock; Lazyllama/Adobe Stock*

1. lpp.: © *Rob/Adobe Stock*
2. lpp.: © *BGStock72/Adobe Stock*
2. lpp.: © *RioPatuca Images/Adobe Stock*
3. lpp.: © *FRA*
3. lpp.: © *AlexImx/Adobe Stock*
4. lpp.: © *Bluedesign/Adobe Stock*
6. lpp.: © *Aleksander Kalka/NurPhoto/Getty Images*
7. lpp.: © *Mangostar/Adobe Stock*
8. lpp.: © *Ananass/Adobe Stock*
9. lpp.: © *myboys.me/Adobe Stock*
9. lpp.: © *dusanpetkovic1/Adobe Stock*
10. lpp.: © *Ton Koene/Alamy Stock Photo*
11. lpp.: © *Fizkes/Adobe Stock*
12. lpp.: © *Birute/iStock*
13. lpp.: © *FRA*
14. lpp.: © *Philippe Huguen/AFP/Getty Images*
15. lpp.: © *Jacopo/Adobe Stock*
15. lpp.: © *BalkansCat/iStock*
16. lpp.: © *Elmar Gubisch/Adobe Stock*
16. lpp.: © *Henry-Martin Klemt/Adobe Stock*
17. lpp.: © *Jirsak/Adobe Stock*
17. lpp.: © *Gorodenkoff/Adobe Stock*
18. lpp.: © *Vitalii Vodolazsky/Adobe Stock*
19. lpp.: © *Michael Traitov/Adobe Stock*
20. lpp.: © *New Africa/Adobe Stock*
20. lpp.: © *Ralf Geithe/Adobe Stock*
21. lpp.: © *Jenny Matthews/Getty Images*
22. lpp.: © *Emin Ozkan/Adobe Stock*
23. lpp.: © *Jirsak/AdobeStock*
24. lpp.: © *AJ_stock_photos/Adobe Stock*
24. lpp.: © *Corgarashu/Adobe Stock*
25. lpp.: © *Chansom Pantip/Adobe Stock*
26. lpp.: © *Jenny Sturm/Adobe Stock*
27. lpp.: © *Seventyfour/Adobe Stock*
28. lpp.: © *Nathaphat Nampix/Adobe Stock*

SOCIĀLĀS TIESĪBAS UN VIENLĪDZĪBA, ŅEMOT VĒRĀ ATGŪŠANOS PĒC COVID-19 PANDĒMIJAS

COVID-19 pandēmija ir ietekmējusi cilvēku sociālo tiesību izmantošanu, lai gan ne tādā pašā apmērā. Liela ES iedzīvotāju daļa ir saskārusies ar pārmērīgu mirstību, paaugstinātu nabadzības risku, nodarbinātības ierobežojumiem, digitālās infrastruktūras piekļuves trūkumu, ierobežotu piekļuvi veselības aprūpei, bērnu aprūpei, izglītībai un apmācībai, kā arī ar ierobežojumiem līdzdalībai sabiedrībā un darba un privātās dzīves līdzsvara spriedzi.

ES reaģēja ar Eiropas Komisijas un vairāku aģentūru, tostarp Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra, kas nodrošina detalizētu epidemioloģiskās situācijas analīzi, un Eiropas Zāļu aģentūras, kas novērtē COVID-19 ārstēšanu un vakcīnas, ātru rīcību. Turklāt, lai novērstu pandēmijas sociālo ietekmi, dalībvalstīm tika darīti pieejami 723,8 miljardi eiro, izmantojot Atveseļošanas un noturības mehānismu. Tā rezultātā dalībvalstis ierosinājušas vairāk nekā 850 pasākumus, lai uzlabotu sociālo tiesību īstenošanu, atgūstoties no pandēmijas.

Īstenojot šos pasākumus, sistemātiski jāuzrauga, vai tiek ievērotas pamattiesības, lai nodrošinātu to efektīvu un lietderīgu izmantošanu un cilvēku tiesību ievērošanu. Tomēr dalībvalstis parasti neiesaista par cilvēktiesībām atbildīgas oficiālas iestādes tādu pasākumu efektivitātes uzraudzībā, kas tiek pieņemti atveseļošanās un noturības plānos sociālo tiesību veicināšanai.

ES apņemšanās ievērot sociālās tiesības sakņojas Savienības tiesību sistēmā, kā minēts Līguma par Eiropas Savienības darbību 4., 9. un 151. pantā un Līguma par Eiropas Savienību 3. pantā, kā arī ES Pamattiesību hartas IV sadaļā par solidaritāti.

2021. gadā ES un tās dalībvalstis reaģēja uz COVID-19 pandēmiju ar atjaunotu apņemšanos īstenot "sociālu Eiropu", ko apliecināja Porto sociālo lietu samits un Eiropas sociālo tiesību pīlāra rīcības plāns. Regulā, ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu (2021/241), ir atspoguļotas Savienības juridiskās un politiskās saistības, un tajā ir iekļauta prasība, ka dalībvalstīm jāpaskaidro, kā to valsts atveseļošanas un noturības plāni sekmēs Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošanu. Regula ietver arī atsauces uz pamattiesībām, piemēram, attiecībā uz datu aizsardzību, vides aizsardzību un vienlīdzību.

Izmantojot šo mehānismu, ES dalībvalstīm darīja pieejamus 723,8 miljardus eiro, tostarp pandēmijas radīto sociālo zaudējumu novēršanai. Tāpēc šis mehānisms iezīmē Savienības apņemšanos veidot godīgāku, iekļaujošu un sociālu Eiropu. Tas deva iespēju dalībvalstīm ierosināt vairāk nekā 850 pasākumus, kas veicinātu sociālo un teritoriālo kohēziju un varētu veicināt sociālo tiesību īstenošanu. Šie pasākumi pievēršas sociālajai neaizsargātībai dažādās ES iedzīvotāju

FRA 1.1. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīm ir jāveicina to cilvēku sociālās tiesības, kuri ir neaizsargātības situācijā un kurus pandēmija ir ietekmējusi visvairāk, izmaksājot līdzekļus no Atveseļošanās un noturības mehānisma saskaņā ar visiem attiecīgajiem juridiskajiem pienākumiem un politiskajām saistībām. ES dalībvalstīm ir jāpielāgo finansētīvie pasākumi, ja tie netiek atzīti par pietiekami efektīviem cilvēku sociālās neaizsargātības risināšanā.

grupās, iekļaujot sievietes, bērnus un jauniešus neaizsargātības situācijās, cilvēkus ar invaliditāti, gados vecākus cilvēkus, romu tautības cilvēkus un personas nedrošos darba apstākļos.

Kopumā ņemot, dalībvalstis savos valsts atveseļošanās un noturības plānos iekļāva pasākumus izglītības kvalitātes, nodarbinātības iespēju un darba tirgus integrācijas uzlabošanai. Daži no tiem īpaši attiecas uz bērniem un jauniešiem. Citi pasākumi attiecas uz sociālā nodrošinājuma un sociālo sistēmu reformu, bet vēl kādi ir saistīti ar veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pieejamības uzlabošanu.

FRA 1.2. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīm ir jānodrošina Atveseļošanas un noturības mehānisma līdzekļu neizmantošana veidā, kas nav savienojams ar ES Pamattiesību hartu vai Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (*CRPD*). Saistībā ar šo mehānismu Eiropas Komisijai un ES dalībvalstīm jāievieš efektīvi pamattiesību uzraudzības mehānismi. Dalībvalstu kompetentās iestādes tiek mudinātas šajā procesā iesaistīties sistemātiskās un jēgpilnās konsultācijās ar to likumā noteiktajām cilvēktiesību un līdztiesības iestādēm. Tas var iekļaut ieteikumus par sistēmu izveidošanu, lai nodrošinātu atbilstību ES Pamattiesību hartai un saistībām, kas izriet no *CRPD*. ES dalībvalstis varētu arī apsvērt ar likumu noteikto cilvēktiesību struktūru iekļaušanu atveseļošanās pasākumu ietekmes uz pamattiesībām novērtējumos.

Publiskajiem līdzekļiem, tostarp ES fondiem, ir būtiska nozīme pamattiesību (iekļaujot sociālās tiesības) aizsardzības nodrošināšanā. Tas jo īpaši attiecas uz gadījumiem, kad saistītās iestādes pārliecinās, vai tās nefinansē ar pamattiesībām nesavienojamas darbības. Tam ir nepieciešama efektīva līdzekļu izlietojuma uzraudzība praksē.

Mehānismu noteicošā regula paredz, ka dalībvalstis divreiz gadā Eiropas pusgadā ietvaros ziņo par progresu savu atveseļošanas un noturības plānu īstenošanā (27. pants). Tomēr regulā nav ietverti izdevumu atbilstības pamattiesībām uzraudzības drošības pasākumi, kas būtu salīdzināmi ar Kopīgo noteikumu regulā paredzētajiem, neatkarīgi no tā, vai tie ir saistīti ar valsts uzraudzības mehānismu izveidi vai tādu valsts tiesību aktos noteikto iestāžu iesaistīšanu šādos mehānismos, kuru uzdevums ir cilvēktiesības vai līdztiesība.

Dažas dalībvalstis savos plānos ir izvirzījušas pasākumus, kas var radīt bažas par saderību ar ES Pamattiesību hartu vai *CRPD*. Piemēram, mehānisma līdzekļu izmantošana, lai atjaunotu vai celtu iestādes cilvēkiem ar invaliditāti, var neatbilst *CRPD* 19. pantam par patstāvīgu dzīvi un iekļaušanos sabiedrībā.

2

HARTAS ĪSTENOŠANA UN IZMANTOŠANA VALSTU LĪMENĪ

Padome puda pilnīgu apņemšanos īstenot Eiropas Komisijas "Stratēģiju, kā stiprināt Pamattiesību hartas piemērošanu ES". 10 gadu stratēģijā un Padomes secinājumos ir ievērojami akcentēta Hartas piemērošana valsts līmenī, uzsverot valstu dalībnieku nozīmi.

Valsts līmenī tiesas, parlamenti, valdības un citas struktūras turpina izmantot Hartu, un tas ir minēts spriedumos, ietekmes novērtējumos un parlamentārās debatēs, kā liecina 2021. gadā apkopotie pierādījumi. Pastāv daži politikas iniciatīvu piemēri, kuru mērķis ir uzlabot apmācību par Hartu. Pagaidām gan šķiet, ka līdz šim valstu struktūras nav īstenojušas Komisijas stratēģiju un Padomes secinājumus, izmantojot koordinētu ilgtermiņa plānošanu. Tomēr Hartas valsts kontaktpunktu noteikšana varētu norādīt uz redzamāku progresu 2022. gadā.

ES līmenis

2021. gada marta sākumā Eiropas Savienības Padome pieņēma secinājumus par to, kā stiprināt ES Pamattiesību hartas ("Harta") piemērošanu. Šie secinājumi var veicināt Hartas labāku piemērošanu valsts līmenī un tādējādi arī labāku pamattiesību aizsardzību ES dalībvalstīs. Padome aicina uz papildu apmācību, papildu informētību, labākiem noteikumiem par tiesību aktu izstrādi, plašāku pieredzes un prakses apmaiņu saistībā ar Hartas piemērošanu, stingriem Hartas nosacījumiem par ES fondiem, vairāk koordinācijas ar Hartu saistītos jautājumos, spēcīgākas valstu cilvēktiesību institūcijas (NHRI) un ciešāku sadarbību ar pilsonisko sabiedrību.

Eiropas Komisijas Hartas stratēģija izraisīja arī Reģionu komitejas un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas reakciju. Tās uzsvēra, cik svarīgi ir attiecīgi iesaistīt reģionālās un pilsoniskās sabiedrības dalībniekus. Eiropas Parlaments uzsvēra, cik svarīgi ir uzraudzīt visu Hartas tiesību īstenošanu.

FRA 2.1. ATZINUMS

ES iestādēm ir jāizmanto savi attiecīgie 2021. gadā pieņemtie politikas dokumenti kā kritēriji to turpmākajiem centieniem nodrošināt Hartas pilnīgu piemērošanu. Jebkurš šo politikas dokumentu īstenošanas pārskats liek regulāri apkopot attiecīgo valsts un vietējo dalībnieku datus, informāciju un pieredzi.

Piemēram, Padome kā atsauces sistēmu varētu izmantot galvenās jomas, kas norādītas tās 2021. gada Hartas secinājumos, turpmāk komentējot Pamattiesību hartas piemērošanu. Sagatavojot šādus ikgadējus turpmākos secinājumus par Hartu, Padome var apsvērt iespēju organizēt interaktīvu un uz pierādījumiem balstītu apmaiņu attiecīgajā Padomes darba grupā, lai veicinātu savstarpēju mācīšanos, iesaistot arī Hartas valstu kontaktpunktus.

ES aģentūras un struktūras varētu apsvērt iespēju sekot tieslietu un iekšlietu aģentūru piemēram un regulāri izvērtēt, kā tās varētu turpināt attīstīt savu ieguldījumu Hartas tiesību īstenošanā un veicināšanā.

Regulāra daudzsoļošanas prakses apkopošana Hartas piemērošanā ir sākusies ar atjaunoto e-tiesiskuma portālu, ko ir nodrošinājusi Eiropas Komisija. Deviņas tieslietu un iekšlietu aģentūras veica otro ikgadējo apmaiņu saistībā ar Hartu, apspriežot dažādus pasākumus, kas ieviesti, lai nodrošinātu un veicinātu Hartas piemērošanu šo aģentūru pilnvaru robežās.

Visi šie 2021. gada ES līmeņa dokumenti un norises ir labs pamats tālākai attīstībai.

Valsts līmenis

Kā liecina Padomes secinājumi, 2021. gadā tika ievērojami uzsvērts valsts pārvaldes līmenis. Šīs tendences pamatā ir 2020. gada Hartas stratēģija, kurā Eiropas Komisija ir aicinājusi dalībvalstis veikt konkrētus pasākumus, piemēram, izveidot kontaktpunktus valsts pārvaldes iestādēs un pielāgot procedūras attiecībā uz ietekmes novērtējumiem un juridisko kontroli, lai nodrošinātu, ka ES fondu pārvaldību uzrauga komitejas ar pietiekamu Hartas kompetenci, vai izveidotu vai stiprinātu *NHRI*. Tā arī aicināja dalībvalstis paplašināt ar Hartu saistītos politikas pasākumus apmācības, informētības uzlabošanas vai atbalstošas un drošas vides veicināšanas jomā pilsoniskās sabiedrības organizācijām un tiesību aizstāvjiem.

Lai īstenotu visas šīs dimensijas, ir jāmaina pamattiesību kultūra valsts līmenī. Pamattiesību prakse joprojām ir vērsta uz valstu konstitucionālajām tiesībām un ECTK, kā liecina gan tiesas prāvas, gan arī pamattiesību argumentācija, kas tiek izmantota likumdošanas kontekstā. Tas liecina, ka Hartas pievienotā vērtība vēl nav pietiekami izmantota un mijiedarbība starp Hartu un valsts tiesību aktiem, kā arī Hartu un ECTK vēl nav pietiekami iekļauta standarta mācību programmās.

FRA 2.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm, kas vēl nav izveidojušas Hartas kontaktpunktus atbilstoši Hartas stratēģijai, tas ir jādara drīz, lai veicinātu saskaņotu un efektīvu Hartas stratēģijas īstenošanu.

ES dalībvalstīm ir jāapsver iespēja īstenot Eiropas Komisijas Hartas stratēģiju un Eiropas Savienības Padomes secinājumus, izmantojot strukturētu procesu, kura pamatā ir konkrēti mērķi, atskaites punkti un termiņi. Tas varētu izpausties kā īpašs Hartas rīcības plāns vai konkrētas atsauces uz Hartu esošajos rīcības plānos vai stratēģijās.

ES dalībvalstīm ir jāapsver iespēja novērtēt Hartas ekspertīzes līmeni, ko tās nodrošina topošo un praktizējošu tiesnešu, prokuroru un citu juridisko profesiju speciālistu profesionālajā apmācībā, lai izstrādātu pasākumus iespējamo nepilnību novēršanai šajā jomā, izmantojot esošo valsts un starptautisko mācību iestāžu pieredzi un starptautiskā līmenī pieejamos instrumentus, piemēram, *FRA* izstrādātos.

Turklāt ir tikai daži redzami centieni valsts līmenī īstenot Hartas stratēģiju strukturētā procesā ar konkrētiem mērķiem, atskaites punktiem un termiņiem. Hartas kontaktpunktu izveide ir svarīgs pirmais solis šajā virzienā, jo tie var vadīt vai palīdzēt Hartas stratēģijas īstenošanas procesā. Tomēr līdz šim tikai puse dalībvalstu ir noteikušas savus Hartas kontaktpunktus.

Vietējais līmenis

Runājot par vietējo pārvaldības līmeni, ir vērts atgādināt, ka Harta "attiecas uz reģionālām vai vietējām iestādēm un uz publiskām organizācijām, kad tās īsteno Savienības tiesību aktus" (skatīt Paskaidrojumu par 51. pantu, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis* C 303, 14.12.2007., 17. lpp.). Valdībām ir jāīsteno pieredzes un prakses apmaiņa, lai veicinātu savstarpēju mācīšanos.

2021. gadā Eiropas Komisija atvēra sadaļu Eiropas e-tiesiskuma portālā, kur dalībvalstis var īstenot paraugprakses apmaiņu par Hartas izmantošanu un informētību, tostarp vietējā līmenī. Tomēr līdz šim valstis nav pārāk daudz izmantojušas šo portālu.

Eiropas Komisijas Hartas stratēģijā termins "vietējs" ir lietots 17 reizi. Tajā ir ne tikai izteikts aicinājums uz paraugprakses apmaiņu Hartas piemērošanai vietējā līmenī, kā arī atbalstošas un drošas vides veicināšanu CSO un tiesību aizstāvjiem vietējā līmenī, bet arī prasīts dalībvalstīm sniegt pietiekamas norādes vietējā līmenī, lai vietējās iestādes varētu ievērot savus Hartā paredzētos pienākumus. Stratēģijā ir arī norādīts uz vietējo dalībnieku potenciālu palielināt informētību par cilvēku tiesībām un to, ko cilvēki var darīt, ja viņu tiesības ir pārkāptas.

Padomes 2021. gada martā pieņemtajos secinājumos ir uzsvērta arī reģionālo un vietējo pārvalžu, tostarp civildienesta ierēdņu, loma, "lai integrētu Hartu un nodrošinātu pamattiesību ievērošanu politikas veidošanā, kā arī pamattiesību kultūras audzināšanā visos izpildvaras līmeņos".

Tomēr, kā liecina *FRA* analīze par apspriežu datiem, ko Eiropas Komisija veica, sagatavojot Hartas stratēģiju, vietējās pārvaldes iestādes pārāk labi nepārzina Hartu. Vietējā līmeņa potenciāls labākai pamattiesību aizsardzībai un veicināšanai nav apšaubāms. Piemēram, 2021. gadā *FRA* ierosināja sistēmu, kuras mērķis ir mudināt vairāk ES pilsētu kļūt par cilvēktiesību pilsētām un palīdzēt tiesību vietējās kultūras attīstībā.

FRA 2.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāapspiež jaunā Hartas stratēģija ar vietējām un reģionālajām iestādēm un jāizpēta, kā tās varētu vislabāk atbalstīt pamattiesību un Hartas veicināšanu.

Vietējām un reģionālajām iestādēm būtu jānodrošina atsauce uz Hartu to instrumentos, procedūrās un politikās. Esošā vietējā prakse būtu jādara zināma Hartas jaunajiem valstu kontaktpunktiem, lai tiem nodrošinātu iespēju šādas prakses un pieredzes apmaiņai ar citām dalībvalstīm, piemēram, izmantojot Eiropas e-tiesiskuma portālu.

Pilsētas varētu apsvērt iespēju kļūt par "cilvēktiesību pilsētām", aktīvāk iekļaujot pamattiesību apsvērumus savā darbā, programmās un darbībās. Šajā ziņā noderīgs varētu būt *FRA* ierosinātais regulējums tiesību nostiprināšanai vietējā līmenī.

Reģionu komiteja varētu apsvērt iespēju regulāri izveidot forumu ar Hartu saistītās pieredzes un daudzsoļošās prakses apmaiņai.

3

VIENLĪDZĪBA UN NEDISKRIMINĀCIJA

2021. gadā ES vienlīdzības direktīvām apritēja 21. gadadiena. Tas rosināja izvērtēt paveikto un neizmantotās iespējas, kā arī novērtēt tiesību aktu izpildi, bet galvenais – pārdomāt turpmākās darbības. Šogad šajā nodaļā galvenā uzmanība ir pievērsta LGBTI personu diskriminācijai un ES pilsoņu diskriminācijai viņu pilsonības dēļ.

LGBTI personu tiesību pārkāpumi dažās dalībvalstīs, kā arī ar tiem saistīto naida noziegumu un naida runas incidentu pieaugums, kas var atspoguļot kā incidentu faktisko pieaugumu, tā arī pieaugošo vēlmi par tiem ziņot, izraisīja vairāku starptautisko institūciju reakciju. Vienlaikus starptautiskajā un valstu jurisprudencē arvien vairāk tiek atzītas viendzimuma pāru un homoseksuālu vecāku ģimenes tiesības.

Pastāv daži pierādījumi, ka ES pilsoņi dažādās dzīves jomās saskaras ar diskrimināciju uz pilsonības pamata, tomēr par šo tēmu ir apkopots mazs datu apjoms.

2021. gadā daži 2019. gada koronavīrusa slimības (Covid-19) pandēmijas apkarošanas pasākumi negatīvi ietekmēja LGBTI

personas, savukārt ES pilsoņi saskārās ar dažām problēmām, šķērsojot ES robežas, kā arī saņemot vai reģistrējot vakcinācijas.

Šogad šajā nodaļā galvenā uzmanība ir pievērsta LGBTI personu diskriminācijai un ES pilsoņu diskriminācijai viņu pilsonības dēļ.

FRA 3.1. ATZINUMS

Attiecībā uz plānoto likumdošanas iniciatīvu par vecāku statusa atzīšanu un saistītajiem pasākumiem Eiropas Komisijai ir jānodrošina dalībvalstīm attiecīgais regulējums un turpmāki norādījumi, lai nodrošinātu viendzimuma pāru vecāku statusa savstarpēju atzīšanu.

ES dalībvalstīm ir jāīsteno ES LGBTIK līdztiesības stratēģijā ietvertie pasākumi, izstrādājot valsts rīcības plānus un stratēģijas un pastiprinot LGBTIK personu tiesisko aizsardzību pret vardarbību un naida runām.

2021. gadā starptautiskajā un valstu jurisprudencē un tiesību aktos arvien vairāk tika atzītas viendzimuma pāru un homoseksuālu vecāku ģimenes tiesības. Tomēr viendzimuma vecāku savstarpēja atzīšana starp dalībvalstīm joprojām ir sarežģīta, ņemot vērā atšķirības starp ES valstīm viendzimuma pāru juridiskās atzīšanas jomā un viņu ģimenes tiesībām (attiecībā uz adopciju, surogātgrūtniecību vai mākslīgo apaugļošanu). Tas rada juridisku nenoteiktību un traucē ne tikai tiesībām brīvi pārvietoties, bet arī tiesībām uz ģimenes dzīvi, ja tiek atteikta citā valstī likumīgi nodibinātas ģimenes saišu atzīšana starp vecākiem un bērniem.

Eiropas Komisija atzina, ka atšķirības dalībvalstu noteikumos par vecāku statusu un ES kolīziju normu trūkums šajā saistībā var ģimenēm apgrūtināt robežu šķērsošanu ES iekšienē. Tā izskata likumdošanas iniciatīvu par vecāku statusa pārrobežu atzīšanu starp ES dalībvalstīm. Priekšlikumā būtu paredzēti kopīgi tiesību aktu kolīzijas noteikumi un kopīgi nosacījumi par vecāku statusa spriedumu atzīšanu. Lai gan būtiskās tiesības par vecāku

statusu ir dalībvalstu tiesību aktu kompetencē, ES var pieņemt pasākumus, kas attiecas uz ģimenes tiesībām ar pārrobežu ietekmi saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 81. panta 3. punktu.

Vecāku statusa pārrobežu atzīšana ir īpaši sarežģīta viendzimuma vecākiem, jo pastāv dalībvalstu tiesisko regulējumu atšķirības. Tas traucē tiesībām uz cieņu pret ģimenes dzīvi un bērna tiesībām, kā arī no ES pilsonības izrietošajām bērna tiesībām.

EST atzina ģimenes saites starp viendzimuma vecākiem un viņu bērnu *V.M.A. v. Stolichna obshtina*. Tas atgādināja, ka dalībvalstis var atkāpties no saviem pienākumiem saskaņā ar ES tiesību aktiem par brīvu pārvietošanos tikai tad, ja tās nepārkāpj Pamattiesību hartā ("Harta") noteiktās pamattiesības. Tiesa secināja, ka tas būtu pretrunā Hartas 7. pantam (tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību) un 24. pantam (bērna tiesības), ja bērnam tiktu atņemtas attiecības ar vienu no vecākiem, izmantojot tiesības uz brīvu pārvietošanos, vai šo tiesību īstenošana praksē būtu neiespējama vai pārmērīgi sarežģīta, jo bērnam ir viena dzimuma vecāki. Tiesa uzsvēra, ka pienākums atzīt vecāku un bērnu attiecības brīvas pārvietošanās kontekstā nemazina nacionālo identitāti un kompetences.

Turklāt pandēmijas ierobežošanas pasākumi, iekļaujot bloķēšanu un iecelšanas ierobežojumus dalībvalstīs, ir nesamērīgi ietekmējuši LGBTIK personu partnerus un bērnus, kā arī jaunas LGBTIK personas vairākās dalībvalstīs. Tie izraisīja vardarbības ģimenē, naida runas un naida noziegumu pieaugumu, kā arī ierobežoja piekļuvi psiholoģiskajai palīdzībai un veselības aprūpei.

Šajā kontekstā nozīmi iegūst ES LGBTIK līdztiesības stratēģija. Tajā ir izklāstītas mērķtiecīgas darbības, kuru pamatā ir četri galvenie pilāri: diskriminācijas novēršana, drošības nodrošināšana, iekļaujošas sabiedrības veidošana un līderība aicinājumā panākt LGBTIK līdztiesību. Kā paziņots stratēģijā, Komisija 2021. gadā izveidoja LGBTIK līdztiesību apakšgrupu **ES augsta līmeņa nediskriminācijas, vienlīdzības un daudzveidības grupas ietvaros**, lai atbalstītu un uzraudzītu progresu dalībvalstīs LGBTIK tiesību jomā, tostarp valstu rīcības plānu izstrādi.

Vairākas dalībvalstis pieņēma valsts rīcības plānus ar mērķi apkarot diskrimināciju kopumā, iekļaujot LGBTIK tiesības. Citas izstrādāja rīcības plānus, kas bija īpaši vērsti uz LGBTIK līdztiesību. Šie rīcības plāni, kas LGBTI līdztiesības veicināšanai tika atbalstīti jau 2015.–2019. gada pasākumu sarakstā, ir nepieciešami, lai atzītu LGBTIK personu īpašās vajadzības pēc viņu tiesību aizsardzības un ieviestu konkrētus pasākumus.

FRA 3.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina, lai nekādi tiesību akti un administratīvā prakse neizraisītu ES pilsoņu un noteiktos kontekstos viņu ģimenes locekļu diskrimināciju pilsonības dēļ ES tiesību aktu darbības ietvaros. Noderīgu ieguldījumu šajā ziņā sniegs regulāra datu un pieredzes vākšana šajā ziņā.

Eiropas Komisijai ir jāpastiprina palīdzība, kas tiek sniegta dalībvalstīm informācijas apmaiņai un izpratnes veidošanai par ES pilsoņu diskriminācijas novēršanu pilsonības dēļ.

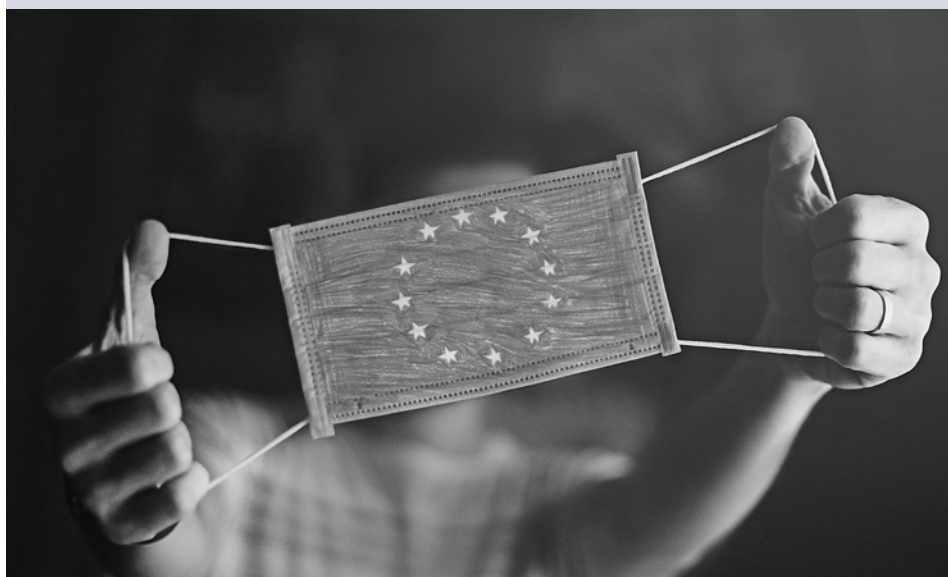

Diskriminācija pret ES pilsoņiem pilsonības dēļ var radīt šķēršļus pārvietošanās brīvībai pat tad, ja tā nav tieši saistīta ar brīvas pārvietošanās tiesību aktu īstenošanu.

Gan LESD 18. pants, gan Hartas 21. panta 2. punkts paredz, ka ES tiesību aktu darbības jomā ir aizliegta jebkāda diskriminācija pilsonības dēļ. Šim aizliegumam ir tieša ietekme gan horizontāli, gan arī vertikāli. Tas nozīmē, ka noteiktos apstākļos personas var uz to atsaukties gan pret privātām iestādēm, gan arī pret valsts varu.

Brīvas pārvietošanās direktīvas (2004/38/EK) 24. panta 1. punkts apstiprina Līgumos pausto pamatprincipus ievērot vienlīdzīgas attieksmes principu pret ES pilsoņiem: "pret visiem Savienības pilsoņiem, kas, pamatojoties uz šo direktīvu, uzturas uzņēmējā dalībvalstī, ir attieksme, kas līdzvērtīga tai, kāda ir pret minētās dalībvalsts valstspiederīgajiem atbilstīgi Līguma darbības jomai. Priekšrocības, ko sniedz šīs tiesības, attiecinās arī uz ģimenes locekļiem, kas nav nevienas dalībvalsts pilsoņi un kam ir uzturēšanās vai pastāvīgas uzturēšanās tiesības." Darba ņēmēju brīvas pārvietošanās īstenošanas direktīvas (2014/54/ES) 4. pants uzliek dalībvalstīm izraudzīties struktūras, kas veicina, analizē, uzrauga un atbalsta vienlīdzīgu attieksmi pret Savienības darba ņēmējiem un viņu ģimenes locekļiem bez diskriminācijas pilsonības dēļ, bet arī bez jebkādiem nepamatoti ierobežojumiem vai šķēršļiem viņu tiesībām brīvi pārvietoties.

Kā liecina FRA 2021. gadā veiktais pētījums, ES pilsoņi un viņu ģimenes locekļi joprojām saskaras ar diskrimināciju pilsonības dēļ dažādās jomās, tostarp nodokļu jomā, saistībā ar tiesībām strādāt profesijā un piekļuvi precēm un pakalpojumiem, tostarp veselības pakalpojumiem vai sociālajiem pabalstiem. Covid-19 pandēmijas laikā noteiktiem pasākumiem, tostarp vakcinācijas plānu ieviešanai un ceļošanas ierobežojumiem, bija negatīva ietekme uz ES pilsoņiem no citām dalībvalstīm. Lai gan šķiet, ka diskriminācija pilsonības dēļ nav plaši izplatīta salīdzinājumā ar citiem diskriminācijas iemesliem, par to nav pietiekami daudz datu. Nav arī pietiekamas izpratnes par to, kad notiek šāda diskriminācija, lai gan ES pilsonība ir viens no ES integrācijas pilāriem, kā vairākkārt ir atkārtojusi EST un ir uzsvērts Komisijas trīs gadu ziņojumos par pilsonību.

4

RASISMS, KSENOFOBĪJA UN AR TO SAISTĪTA NEIECIETĪBA

2021. gadā visā ES turpinājās rasistiski naida noziegumi un naida runa. 2019. gada koronavīrusa slimības (Covid-19) pandēmijā joprojām tika vainoti migranti un etniskās minoritātes, tostarp romi, ebreji, musulmaņi un aziāti.

Eiropas Komisija veica izlēmīgus pasākumus, lai īstenotu esošos ES tiesību aktus, sākot pārkāpuma procedūras pret 11 ES dalībvalstīm par to, ka tās nav valstu tiesību aktos pilnībā un pareizi transponējušas Pamatlēmumu par rasismu un ksenofobiju. Tā arī aicināja dalībvalstis labāk īstenot Rasu vienlīdzības direktīvas noteikumus.

Atspoguļojot ES mēroga saistības rasisma apkarošanā, dalībvalstis pieņēma valstu rīcības plānus pret rasismu un turpināja pastiprināt pasākumus, lai novērstu datu trūkumu un izstrādātu struktūras un procesus efektīvai ziņošanai par rasistiskiem incidentiem.

Pamatlēmumā par rasismu un ksenofobiju (2008/913/TI) ir izklāstīta vienota krimināltiesību pieeja attiecībā uz noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem, kas uzskatāmi par naida runu un naida noziegumiem. 2021. gadā Eiropas Komisija sāka pārkāpuma procedūras pret 11 dalībvalstīm, kas nebija pilnībā un pareizi transponējušas pamatlēmumu savos tiesību aktos. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) un valstu augstākās tiesas nosaka ierobežojumus attiecībā uz vārda brīvības izmantošanu nolūkā attaisnot naida runu un naida kurināšanu.

Rasisms 2021. gadā turpināja radīt nopietnas problēmas visā ES. Kā liecina oficiālie neoficiālie ziņojumi, rasistiski naida noziegumi un naida runas incidenti turpinājās. Turklāt starptautiskās un valstu cilvēktiesību struktūras pandēmijas laikā pauda bažas par aizvien pieaugošo naida runu tiešsaistē, un bieži vien plašsaziņas līdzekļi vai politiķi vērsās pret migrantiem un etniskajām minoritātēm.

FRA 4.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir pilnībā un pareizi jātransponē un jāpiemēro Padomes Pamatlēmuma par rasismu un ksenofobijas apkarošanu nosacījumi. Tas ietver dalībvalstu pasākumus, lai rasistiskus vai ksenofobiskus motīvus uzskatītu par atbildību pastiprinošiem apstākļiem vai – alternatīvi – lai tiesas varētu ņemt vērā šādus motīvus, nosakot sodus.

FRA 4.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir būtiski jāuzlabo to pasākumu un institucionālās kārtības efektivitāte, lai pilnībā piemērotu Rasu vienlīdzības direktīvas noteikumus, jo īpaši attiecībā uz efektīvām, samērīgām un atturošām sankcijām, ja tiek pārkāpti Rasu vienlīdzības direktīvā paredzētie pienākumi. Tas var palīdzēt samazināt šķēršļus, ar kuriem etnisko minoritāšu pārstāvji un migranti saskaras, mēģinot piekļūt izglītībai, nodarbinātībai, precēm un pakalpojumiem – tostarp mājokļiem – un sociālajai aizsardzībai.

Ar ES Pamattiesību hartas 21. pantu ir aizliegta diskriminācija etniskās izcelsmes vai rases dēļ. Līdzīgi arī Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) aiziedz jebkāda veida diskrimināciju etniskās izcelsmes vai rases dēļ piekļuvē izglītībai, nodarbinātībai, pakalpojumiem, tostarp mājokļiem, un sociālajai aizsardzībai, iekļaujot veselības aprūpi. Eiropas Komisijas un starptautisko cilvēktiesību uzraudzības struktūru ziņojumi liecina, ka divdesmit vienu gadu pēc Rasu vienlīdzības direktīvas pieņemšanas vairākas dalībvalstis joprojām neīsteno direktīvas noteikumus pilnībā.

Komisija turpināja pārkāpuma procedūras pret trim dalībvalstīm, kuras diskriminēja romu bērnus izglītībā. Kā liecina aptauju un diskriminācijas testu rezultāti, 2021. gadā etniskās minoritātes, tostarp migranti, turpināja izjust diskrimināciju un institucionālu rasismu dažādās dzīves jomās. Kā apliecina uzraudzības iestāžu ziņojumi, ES joprojām pastāv diskriminējoša profilu veidošana, pamatojoties uz etnisko piederību.

FRA 4.3. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas izstrādāt īpašus valsts rīcības plānus vai stratēģijas cīņai pret rasismu, rasu diskrimināciju, antisemitismu, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību. Valstu centieniem jābūt informētiem un orientētiem uz kopīgajiem pamatprincipiem, kas attiecas uz valsts rīcības plāniem rasisma apkarošanā, kā arī jāgarantē līdzdalība un sadarbība ar attiecīgajiem partneriem un PSO. Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai, izstrādājot, īstenojot un uzraugot valstu rīcības plānus rasisma apkarošanai, visu darbību pamatā būtu uzticami līdztiesības dati.

2021. gadā ES sāka likt pamatus ES pirmajā pretrasisma rīcības plānā iekļauto saistību izpildei. Jo īpaši ES augsta līmeņa grupa rasisma, ksenofobijas un citu neiecietības veidu apkarošanā pieņēma kopīgus pamatprincipus valstu rīcības plāniem pret rasismu.

Plašāku ES centienu pamatā ir attīstība valstu līmenī. Dažas dalībvalstis valsts rasisma apkarošanas rīcības plānus pirmoreiz pieņēma 2021. gadā. Atspoguļojot dažādu valstu kontekstus, citas valstis ietvēra rasisma apkarošanas pasākumus plašākās nediskriminācijas politikās vai izstrādāja stratēģijas, kas pievēršas konkrētām rasisma formām un izpausmēm, piemēram, stratēģijas pret antisemitismu.

Neraugoties uz dažām pozitīvām norisēm saistībā ar datu nepilnībām valstu līmenī, kopumā visā ES trūkst datu par rasisma un diskriminācijas pieredzi rases vai etniskās piederības dēļ. Uzticamu un visaptverošu datu trūkums kavē efektīvu rasisma apkarošanas rīcības plānu izstrādi, īstenošanu un uzraudzību un neļauj ES un dalībvalstīm efektīvi uzraudzīt stāvokli līdztiesības jomā.

Atzinumi no valstu un *FRA* datiem pastāvīgi liecina par ievērojami nepietiekamu ziņošanas līmeni par diskriminācijas, kā arī aizspriedumu motivētas vardarbības gadījumiem. Nepietiekama ziņošana mazina cietušo tiesības rast atbalstu un aizsardzību, un rezultātā netiek nodrošināta visiem vienlīdzīga piekļuve tiesai. Tas apdraud valsts iestāžu centienus izmeklēt un sodīt naida noziegumus.

2021. gadā ES augsta līmeņa grupa rasisma, ksenofobijas un citu neiecietības veidu apkarošanas jautājumos pieņēma galvenos pamatprincipus, lai veicinātu ziņošanu par naida noziegumiem. Principi ir koncentrēti uz cietušajiem, un to mērķis ir nodrošināt sistēmu, kas var vadīt valstu centienus, lai novērstu šķēršļus ziņošanai un ieviestu struktūras un procesus, kas atbalsta efektīvu ziņošanu par naida noziegumiem. Vairākas dalībvalstis ziņoja par īpašiem centieniem izveidot efektīvas ziņošanas sistēmas, piemēram, mērķtiecīgu informēšanu par grupām, kurām draud naida noziegumu viktimizācija, kapacitātes palielināšanu tiesībaizsardzības jomā un pasākumiem ciešākas sadarbības virzienā.

FRA 4.4. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek aicinātas piemērot galvenos pamatprincipus ziņošanas veicināšanai, kas var kalpot arī kā novērtējuma ietvars valsts pasākumu noteikšanai, lai izstrādātu un īstenotu uz upuriem vērstu pieeju ziņošanai par naida noziegumiem. Dalībvalstīm ir jāturpina centieni, lai radītu struktūras, kas atvieglo ziņošanu, piemēram, trešo pušu ziņošanas pakalpojumus, un lai veidotu tiesībaizsardzības amatpersonu spējas identificēt un reģistrēt iespējamus naida noziegumus. Tām ir arī jāuzlabo sadarbība ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un upuru atbalsta organizācijām un jāiesaistās īpaši pielāgotos informēšanas pasākumos, lai sasniegtu tos, kam draud naida noziegumu viktimizācija.

5

ROMU LĪDZTIESĪBA UN IEKĻAUŠANA

2021. gadā Eiropas Savienības Padome pieņēma ieteikumu par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību. Tajā ES dalībvalstis tiek aicinātas pieņemt romu stratēģiskās iekļaušanas satvaru savās valstīs un pielikt visas pūles, lai līdz 2030. gadam sasniegtu jaunā ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskā satvara mērķus. ES un dalībvalstis izstrādāja vairākas iniciatīvas, lai romus un klejotājus iesaistītu stratēģiju sagatavošanā, un apspriedās ar attiecīgajām ieinteresētajām personām, piemēram, līdztiesības iestādēm un valstu cilvēktiesību iestādēm.

ES paredzēja romu iekļaušanu vairākos politikas un tiesību aktos. Tomēr lielākā daļa dalībvalstu nav paredzējusi romu iekļaušanu savās galvenajās valsts stratēģijās un pasākumos galvenajās politikas jomās, piemēram, nodarbinātības, izglītības, veselības un mājokļu jomā.

2021. gadā romu un klejotāju pamattiesības joprojām netiek pilnībā ievērotas. Pret romiem vērsts noskaņojums, diskriminācija, nabadzība un sociālā atstumtība, kā arī naida noziegumi un naida runas joprojām ietekmē nesamērīgi daudz romu un klejotāju visā ES. Šīs problēmas pastiprināja 2019. gada koronavīrusa slimības (Covid-19) pandēmijas apkarošanas pasākumi.

2021. gada 12. martā Eiropas Savienības Padome pieņēma ieteikumu par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību, aicinot dalībvalstis līdz 2021. gada septembrim pieņemt valstu stratēģiskos satvarus saistībā ar romiem. Tikai 11 dalībvalstis iesniedza pārskatītās valsts stratēģijas līdz 2021. gada beigām.

ES mudina dalībvalstis iekļaut romus un klejotājus visos politikas un juridiskajos dokumentos, kas uzskatāmi par neaizsargātas grupas atbalstošiem un aizsargājošiem. Jaunajā ES romu stratēģiskajā satvarā ir noteikti septiņi mērķi un ar tiem saistītie uzdevumi, kas jāsasniedz līdz 2030. gadam. Tā uzmanības centrā ir pret romiem vērsta noskaņojuma un diskriminācijas apkarošana, kā arī romu pilnīgas līdzdalības un iekļaušanas veicināšana, apvienojot galvenās un mērķtiecīgās politikas.

Lielākā daļa dalībvalstu savas stratēģijas iesniedza novēloti un bieži vien neņemot vērā vai neizvērtējot iepriekšējās stratēģijas. Tika pastiprināti centieni apspriesties ar pilsonisko sabiedrību un līdztiesības iestādēm, tomēr ir maz pierādījumu par romu un ceļotāju jēgpilnu līdzdalību jaunu stratēģiju izstrādē un īstenošanā. Tikai 11 dalībvalstis bija izveidojušas nacionālo romu platformu, lai 2021. gadā efektīvāk iesaistītu pilsonisko sabiedrību.

FRA 5.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm par prioritāti būtu jānosaka nacionālā stratēģiskā satvara romu jautājumos īstenošana. Tajā jāiekļauj konkrēti un izmērāmi mērķi, lai nodrošinātu efektīvu uzraudzību un datu vākšanu. Dalībvalstīm ir jāapsver daudzsoļa prakse citās ES valstīs un jāizmanto *FRA* un romu darba grupas sniegtās vadlīnijas. Dalībvalstīm ir jāveicina romu pilsoniskās sabiedrības organizāciju spēju veidošana un sistemātiski jāaicina tās piedalīties romu integrācijas pasākumu izstrādē, īstenošanā un uzraudzībā.

FRA 5.2. ATZINUMS

Dalībvalstīm ir jāapsver pasākumi, lai novērstu diskriminējošu attieksmi pret romiem un klejotājiem tiesībsardzības jomā. Šādi pasākumi varētu ietvert apmācību tiesībsardzības un tieslietu profesionāļiem, pamatojoties uz *FRA* izstrādātajiem norādījumiem, un ES Tiesībsardzības apmācības aģentūras un *FRA*, kā arī Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas un Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja apmācības iniciatīvas. Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai policijas vardarbības gadījumus, kuros ir iesaistīti romi, ātri izmeklētu neatkarīgas struktūras, un jāpalīdz cietušajiem ziņot par visiem policijas pārkāpumiem.

ES Pamattiesību hartas 21. pants aizliedz jebkādu diskrimināciju etniskās vai sociālās izcelsmes dēļ vai diskrimināciju saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes. Kopš 2000. gada ES tiesību akti (Rasu vienlīdzības direktīva 2000/43/EK) ir veicinājuši vienlīdzīgu attieksmi un aizliedz tiešu un netiešu diskrimināciju.

Savā 2021. gada pamattiesību ziņojumā *FRA* aicināja ES dalībvalstis veikt nepieciešamos pasākumus, lai novērstu un izskaustu diskriminējošu attieksmi policistu aprindās. Tā arī aicināja tiesībsardzības iestādes izdot specifiskus, praktiskus un lietošanai gatavus norādījumus, lai cīnītos pret diskriminējošu etnisko profilu veidošanu policijas darbinieku praksē. Šie norādījumi ir jāiekļauj standarta darbības procedūrās un rīcības kodeksos un sistemātiski jāpazīņo priekšējo līniju darbiniekiem.

Kā liecina *FRA* 2021. gadā publicētais pētījums, joprojām ir plaši izplatīta policijas etniskā vai rasu profilu veidošana pret cilvēkiem, kuri tiek uzskatīti par romiem vai klejotājiem, un ar policiju saistītā negatīvā pieredze grauj uzticību valsts iestādēm. 2021. gadā divās dalībvalstīs tika ziņots par diviem letāliem incidentiem, kuros bija iesaistīti romu vīrieši un policijas iestādes. Eiropas Komisijas ziņojumā Eiropas Parlamentam par Rasu vienlīdzības direktīvas ieviešanu dalībvalstīm tiek lūgts publicēt datus par policijas, inspekciju un tiesu iestāžu saņemtajām sūdzībām.

6

PATVĒRUMS, VĪZAS, MIGRĀCIJA, ROBEŽAS UN INTEGRĀCIJA

Pamattiesību ievērošana pie ārējām robežām joprojām bija viena no galvenajām problēmām cilvēktiesību jomā ES. Turpinājās apgalvojumi par atstumšanu un vardarbību pie robežas, tāpat arī nāves gadījumi jūrā un uz sauszemes, kā arī kavēšanās, meklējot drošu ostu jūrā izglābtajiem migrantiem. Turpinājās ar patvērumu un atgriešanos saistīta aizturēšana, tostarp kā daļa no pastiprinātas ierobežošanas politikas pie robežām.

ES strādāja pie tādu jaunu lielapjoma informācijas tehnoloģiju (IT) sistēmu darbības uzsākšanas, kas iekļauj efektīvai īstenošanai paredzētus pamattiesību aizsardzības pasākumus.

Ar LESD 78. panta 1. punktu un ES Pamattiesību hartas ("Harta") 18. un 19. pantu ir aizliegta *izraidīšana*, proti, personas atgriešana, viņu pakļaujot vajāšanas vai nopietna kaitējuma riskam, kā arī kolektīva izraidīšana. Hartas 4. pantā ir aizliegta spīdzināšana un citas sliktas izturēšanās formas. Tas ir absolūts pienākums, kas nepieļauj izņēmumus vai atkāpes.

Pamattiesību ievērošana pie robežām 2021. gadā joprojām bija liela problēma ES, un tika saņemti vairāki ziņojumi par iespējamu atstumšanu un policijas vardarbību. Šajā laikā 3402 cilvēki gāja bojā pie jūras un sauszemes robežām, mēģinot sasniegt ES, un humānās palīdzības glābšanas laivas saskārās ar apdraudējumiem un grūtībām, meklējot drošu ostu. Izglābtie migranti un bēgļi tika atstāti gaidīt jūrā vairākas dienas vai ilgāk, tādējādi apdraudot viņu drošību un fizisko integritāti.

FRA 6.1. ATZINUMS

Dalībvalstīm ir jāapsver iespēja izveidot efektīvus un neatkarīgus valsts robežu uzraudzības mehānismus, kā arī pieejamos sūdzību iesniegšanas mehānismus neatkarīgi no sarunu rezultātiem par ierosinātajiem ES noteikumiem saskaņā ar Migrācijas un patvēruma paktu. Dalībvalstīm ir jānodrošina, ka kompetentās iestādes nekavējoties un efektīvi izmeklē apgalvojumus par atstumšanu un sliktu izturēšanos.

FRA 6.2. ATZINUMS

Dalībvalstīm katrā atsevišķā gadījumā ir jāizvērtē aizturēšanas alternatīvu izmantošanas iespēja. Izmantojot aizturēšanu kā pēdējo līdzekli, dalībvalstīm ir jāievēro visi Hartā un Eiropas Cilvēktiesību konvencijā prasītie aizsardzības pasākumi. Aizturētajām personām, gaidot atgriešanu, ir jānodrošina praktiska piekļuve bezmaksas juridiskajai palīdzībai, lai tās, atrodoties atgriešanās procesā, varētu īstenot savas tiesības uz efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli saskaņā ar Hartas 47. pantu un vispārīgi piekļūt tiesai.

Savukārt Hartas 6. pantā, pārskatītās Uzņemšanas nosacījumu direktīvas (2013/337/ES) 8. panta 2. punktā, Atgriešanas direktīvas (2008/115/EK) 15. panta 1. punktā un Dublinas regulas 28. panta 2. punktā ir noteikts, ka dalībvalstīm katrā atsevišķā gadījumā ir jāpārbauda tādu pasākumu dzīvotspēja, kuriem ir mazāks piespiedu raksturs nekā aizturēšanai – praksē aizturēšanas alternatīvas izmanto reti, baidoties no bēgšanas.

Pamattiesību garantijas saistībā ar aizturēšanu 2021. gadā turpināja apdraudēt ilgstoši aizturēšanas periodi, nepiemēroti aizturēšanas apstākļi, iespējamā apsargu sliktā izturēšanās, brīvības atņemšanas nepieciešamības un samērīguma individuāla novērtējuma trūkums, kā arī nošķiršanas trūkums neaizsargātiem cilvēkiem. Turklāt dažas dalībvalstis ierobežo piekļuvi bezmaksas juridiskajai palīdzībai.

FRA 6.3. ATZINUMS

ES un dalībvalstīm ir jāpastiprina centieni, lai palielinātu izpratni par to personu tiesībām un pieejamajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kuru dati tiek glabāti ES lielpajoma informācijas sistēmu datubāzēs, kā arī jāievieš efektīvi pārraudzības mehānismi. Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai visi iesaistītie darbinieki apgūtu obligāto apmācību par pamattiesībām.

Hartas 8. panta 2. punkts, kā arī ES datu aizsardzības tiesību akti paredz personas tiesības piekļūt saviem glabātajiem datiem, tos labot un dzēst. Šīs tiesības vienlīdz garantē regulējumi, kas nosaka sadarbspējīgas lielpajoma ES datubāzes brīvības, drošības un tiesiskuma telpā. Kā *FRA* norādīja savā iepriekšējā pētījumā, ES lielpajoma informācijas sistēmu, kurās tiek apkopoti dažādi personas dati, darbība un savietojamība būtiski ietekmē pamattiesības.

Pilnvaroto darbinieku apmācība ir juridisks pienākums saskaņā ar lielāko daļu juridisko instrumentu, kas reglamentē lielpajoma IT sistēmas un to sadarbspēju. ES līmenī *CEPOL*, *eu-LISA* un *Frontex* 2021. gadā organizēja apmācības pasākumus, lai uzlabotu kompetento iestāžu zināšanas par sistēmu izmantošanas tehniskajiem un uzņēmējdarbības aspektiem un ietekmi. *FRA* atbalsta šādu apmācību ar ieguldījumu saistībā ar pamattiesībām.

7

INFORMĀCIJAS SABIEDRĪBA, PRIVĀTUMS UN DATU AIZSARDZĪBA

2021. gadā likumdošanas un politikas iniciatīvas, kas attiecas uz jaunajām tehnoloģijām, koncentrējās uz visu dzīves jomu pieaugošās digitalizācijas risku pārvaldību. Uzmanības centrā bija ar mākslīgo intelektu (MI) un tiešsaistes satura regulēšanu saistītās lietas. Ārkārtas situācijas saistībā ar pandēmijas pārvaldību pārbaudīja datu aizsardzības principus praksē; tāpat notika arī ar izstrādēm, kas bija saistītas ar drošības pasākumiem.

2021. gada aprīlī publicētais MI regulas projekts bija MI nozares regulācijas pirmais mēģinājums, vienlaikus ieviešot pamattiesību aizsardzības pasākumus. ES iestādes un dalībvalstis strādāja pie vienošanās par MI pieļaujamās izmantošanas apjomu un ierobežojumiem. Paralēli tiesības uz datu aizsardzību un privātumu bija pastāvīgi no jauna jāapstiprina attiecībā uz pasākumiem, kas bija paredzēti personu aizsardzībai gan attiecībā uz pandēmiju, gan pret noziedzīgām darbībām. Šeit tika ievērots modelis, kas FRA pamattiesību ziņojumos ir noteikts katru gadu kopš 2014. gada.

2021. gadā eksperti un pilsoniskā sabiedrība gan ES, gan valstu līmenī izteica plašus komentārus par attiecīgu pamattiesību aizsardzības pasākumu iekļaušanu ES Likuma par mākslīgo intelektu (MI) projektā. Šis process turpinās ar vairākiem atkārtojumiem, kas atšķirīgi risina dažādas pamattiesību problēmas. Priekšlikuma projektā ir iedrošinošas atsauces uz pamattiesībām, tomēr vispārējas bažas ir identificējusi, piemēram, Eiropas Datu aizsardzības kolēģija (EDAK) un Eiropas Datu aizsardzības uzraudzītājs (EDAU), valstu cilvēktiesību iestādes, pilsoniskās sabiedrības organizācijas (PSO) un akadēmiskās aprindas. Piemēri iekļauj aizliegto MI lietotņu kategoriju un iespējamo nepieciešamību iekļaut papildu MI sistēmas, piemēram, privāto sociālo vērtēšanu, ievērojamu paļaušanos uz uzņēmumu pašnovērtējumu augsta riska MI lietošanas gadījumos un nepieciešamību stiprināt pārraudzības mehānismus un struktūras, kurām uzticēts šis darbs.

FRA 7.1. ATZINUMS

ES likumdevējam ir jānodrošina, lai topošajā MI likumā attiecīgā gadījumā tiktu pilnībā ievērotas pamattiesības, ņemot vērā EDAK/EDAU, pilsoniskās sabiedrības un citu konstatētos trūkumus. Konkrēti ES likumdevējam ir jānodrošina, lai lietošanas gadījumu apjoms dažādās riska kategorijās būtu skaidrs un tiktu piedāvāti pietiekami norādījumi un aizsardzība, kas attiecas uz atbilstību pamattiesībām, saistībā ar dažādiem praktiskiem kontekstiem. Lai gan paļaušanās uz pašnovērtējumu ir apsveicams pirmais solis, tā būtu jāatbalsta ar efektīvu uzraudzību, ko īsteno neatkarīgas struktūras ar pietiekamiem resursiem un nepieciešamajām zināšanām pamattiesību jomā.

FRA 7.2. ATZINUMS

ES iestādēm un dalībvalstīm, kas regulē digitālos pakalpojumus, ir jānodrošina, lai tiktu novērsta gan pārmērīga, gan nepietiekama satura izņemšana, lai regulēšanas prakse nebūtu nesamērīga un lai netiktu traucētas tiesības uz vārda brīvību, informācijas brīvību un nediskrimināciju. Ņemot vērā to, cik svarīga efektīvai un pamattiesībām atbilstīgai tiešsaistes satura mērenībai ir uz pierādījumiem balstīta pārraudzība, ES iestādēm un dalībvalstīm ir jānodrošina, ka attiecīgais tiesiskais regulējums ļauj akadēmiskās un pilsoniskās sabiedrības ekspertiem likumīgi piekļūt datiem un veikt pētījumus.

Nelegāla satura izplatība tiešsaistē, tostarp naida runa, apdraud pamattiesības. Šajā kontekstā daudzsološa tendence ir priekšlikumi digitālo pakalpojumu regulēšanai ES un valstu līmenī. Tomēr, kā norādījušas vairākas ieinteresētās personas (EDAU, EDAK, valstu cilvēktiesību iestādes, datu aizsardzības iestādes un PSO), tiešsaistes satura un pakalpojumu regulēšana rada problēmas arī pamattiesību aizsardzībai, piemēram, tiesībām uz privātumu un datu aizsardzību, tiesībām uz vārda un informācijas brīvību un tiesībām uz nediskrimināciju (ES Pamattiesību hartas 7., 8., 11. un 21. pants).

Gan valstu juridiskās iniciatīvas, gan Digitālo pakalpojumu likuma projekts ir izraisījis dažādus viedokļus un kritiku. To izvērtēšana atklāj dažas kopīgas bažas. Tās iekļauj nepieciešamību nodrošināt tiešsaistes satura regulēšanas pasākumu samērīgumu un efektīvu pārraudzības mehānismu svarīgumu.

Turklāt pētījumi ir ļoti svarīgi, lai saprastu, kā tiešsaistes saturu var regulēt, neapdraudot lietotāju tiesību aizsardzību. Šim nolūkam ir nepieciešama piekļuve datiem par digitālo platformu darbību, ņemot vērā to ietekmi uz pamattiesībām. Tomēr dažas lielas platformas, liedzot piekļuvi saviem datiem, neļāva ārējiem PSO ekspertiem 2021. gadā veikt pētījumus saistībā ar pamattiesībām.

Iedzīvotāju aizsardzība pret dažāda rakstura apdraudējumiem, tostarp pandēmiju, nelegālu saturu tiešsaistē un kibernetiskiem uzbrukumiem ir ļoti svarīga. Tomēr ar šo mērķi ES iestādes un dalībvalstis ir pieņēmušas vai apsver tiesību aktus, kas var ietekmēt pamattiesības, jo īpaši tiesības uz privātumu un datu aizsardzību (Hartas 7. un 8. pants).

Covid-19 sertifikātu izstrāde radīja datu aizsardzības problēmas, ko uzsvēra datu aizsardzības institūcijas un PSO lielākajā daļā dalībvalstu. Neraugoties uz neseno ECT judikatūru par masveida novērošanu un EST judikatūru par datu saglabāšanu, dalībvalstis ir turpinājušas iesniegt tiesību aktu priekšlikumus, kuru mērķis ir pastiprināt uzraudzību un datu saglabāšanu, neiekļaujot pietiekamus pamattiesību aizsardzības pasākumus. Lai gan personu veselības un drošības aizsardzība ir legītimis mērķis, eksperti ir uzsvēruši vajadzību veikt atbilstīgus nepieciešamības un samērīguma testus, lai pārlicinātos, vai neviena pasākuma rezultātā netiks pārkāptas tiesības uz privātumu un datu aizsardzību vai citas pamattiesības.

FRA 7.3. ATZINUMS

ES iestādēm un dalībvalstīm ir jānodrošina, ka visās jaunajās juridiskajās iniciatīvās, kas ierosinātas, lai veicinātu personu drošību, neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav ārkārtas situācijas, tiek ievērotas pamattiesības. Jo īpaši juridiskajiem pasākumiem, kas pieņemti, lai apkarotu Covid-19 pandēmiju vai veicinātu drošību pret valsts apdraudējumiem, būtu jānodrošina atbilstošu aizsardzības pasākumu īstenošana, lai aizsargātu tiesības uz datu aizsardzību un privātumu. Šādiem pasākumiem demokrātiskā sabiedrībā jābūt noteiktiem ar likumu, nepieciešamiem un samērīgiem. Neatkarīgiem pārraudzības mehānismiem ir jānodrošina, ka šie pasākumi tiek regulāri rūpīgi pārbaudīti. Personām vajadzētu būt iespējai sūdzēties par šādiem pasākumiem un piekļūt efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

8

BĒRNA TIESĪBAS

2021. gadā 2019. gada koronavīrusa slimības (Covid-19) pandēmija turpināja radīt sarežģījumus bērnu tiesību jomā. 2021. gada martā Eiropas Komisija pirmoreiz pieņēma ES Bērnu tiesību stratēģiju sešās tematiskajās jomās, tostarp bērnu sociāli ekonomiskās iekļaušanas, veselības un izglītības, bērnu līdzdalības veicināšanas un vardarbības pret bērniem apkarošanas jomās. Stratēģiju papildina Eiropas bērnu garantija – vēl viens svarīgs pavērsiens bērnu nabadzības un sociālās atstumtības novēršanai.

Patvēruma meklētāju bērnu skaits ievērojami palielinājās, savukārt nestabilā situācija uz robežām radīja nopietnas problēmas. Bērnu-migrantu aizturēšana turpinājās vairākās dalībvalstīs, tostarp gadījumos, kad personas vecums vēl nebija noteikts. Problēmas, īstenojot direktīvu par procesuālajām garantijām, turpinājās vairākās dalībvalstīs, savukārt starptautiskās uzraudzības iestādes pauda bažas par bērnu aizturēšanas apstākļiem, kas ir pretrunā ar likumu.

FRA 8.1. ATZINUMS

Eiropas Komisija varētu apsvērt iespēju sniegt dalībvalstīm mērķtiecīgu atbalstu un norādījumus Eiropas Bērnu garantijas un ES bērnu tiesību stratēģijas īstenošanai. Tas varētu ietvert paraugprakses apmaiņas veicināšanu īstenošanas un uzraudzības jomā.

Dalībvalstīm ir jānodrošina, ka to valsts rīcības plānos, ar ko tiek īstenota Eiropas Bērnu garantija un ES bērnu tiesību stratēģija, ir pietiekami resursi un tie attiecas uz visneaizsargātākajiem bērniem, jo īpaši saistībā ar Covid-19 pandēmijas ietekmi.

Eiropas Komisijai un dalībvalstīm ir jāturpina novērtēt pandēmijas ietekme uz bērnu garīgo veselību un izstrādāt pasākumus, lai novērstu turpmākas negatīvas sekas.

Covid-19 pandēmija turpināja ietekmēt virkni bērnu tiesību, ko aizsargā ES Pamattiesību harta ("Harta"), piemēram, tiesības uz izglītību (14. pants) un viņu labbūtnībai nepieciešamo aizsardzību un aprūpi (24. pants). Saskaņā ar jaunākajiem Eurostat statistikas datiem to bērnu īpatsvars, kuri dzīvo nabadzības un sociālās atstumtības riska apstākļos ES27 valstīs, pieauga no 22,2 % 2019. gadā līdz 24,2 % 2020. gadā.

2021. gadā Eiropas Savienības Padome pieņēma Eiropas Bērnu garantiju – shēmu, kas paredzēta, lai novērstu un apkarotu bērnu nabadzību un nodrošinātu piekļuvi pamatpakalpojumiem visiem bērniem, tostarp mazāk aizsargātās grupās. Daudzas ieinteresētās personas un pilsoniskā sabiedrība atzinīgi novērtēja šo garantiju. Dalībvalstīm tā būs jātransponē valsts rīcības plānos 2022. gadā.

Eiropas Komisija pieņēma pirmo ES Bērnu tiesību stratēģiju. Tajā ir noteikti vairāki pasākumi jomās, kuras ir ietekmējusi arī Covid-19 pandēmija.

Dalībvalstis 2021. gadā turpināja sniegt finansiālu palīdzību, kā arī veikt sociālās aizsardzības un īpašos izglītības pasākumus, lai mazinātu Covid-19 pandēmijas negatīvās sekas. Bažas izraisīja pandēmijas ietekme uz bērnu garīgo veselību, lai gan tās apmēri vēl nav pilnībā zināmi.

To bērnu un nepavadīto bērnu skaits, kuri pieprasīja patvērumu 2021. gadā, būtiski pieauga no nepilniem 130 000 bērnu 2020. gadā līdz gandrīz 167 000 bērnu 2021. gadā. Bērniem migrantiem ir tiesības uz aizsardzību saskaņā ar ANO Konvenciju par bērnu tiesībām, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, Hartu un ES tiesību aktiem, piemēram, Uzņemšanas nosacījumu direktīvu. Tomēr bērni migranti dažās dalībvalstīs un pie ES robežām bieži piedzīvoja satraucošus apstākļus.

Atstumšana un vardarbības gadījumi vismaz septiņās ES dalībvalstīs ir ietekmējuši arī bērnus, kuri ceļo kopā ar ģimenēm, un bērnus bez pavadības. ANO organizācijas, pilsoniskā sabiedrība un Eiropas Padome ir asi nosodījušas šo situāciju.

Vairākās dalībvalstīs turpinās bērnu ar ģimenēm un nepavadītu bērnu aizturēšana, tostarp vecuma novērtēšanas laikā. Saskaņā ar ES tiesību aktiem bērnu aizturēšana ir jāizmanto tikai kā galējs izņēmuma līdzeklis. 2021. gada martā pieņemtajā ES Bērnu tiesību stratēģijā ir ierosināti vairāki pasākumi, tostarp alternatīvu izstrāde bērnu migrantu aizturēšanai.

FRA 8.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina piemēroti uzņemšanas apstākļi bērniem, kuri ceļo kopā ar ģimenēm, kā arī bērniem bez pavadības. Eiropas Komisijai ir jāatbalsta dalībvalstis aizturēšanas alternatīvu izstrādē, kas ir viens no ES Bērnu tiesību stratēģijā noteiktajiem pasākumiem.

FRA 8.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāapsver iespēja izmantot alternatīvas aizdomās turēto vai apsūdzēto bērnu aizturēšanai, cenšoties īstenot ES direktīvu par procesuālajām garantijām un citus starptautiskos un valsts tiesību aktus. Apgalvojumi par neatbilstošiem apstākļiem vai neatbilstošu izturēšanos pret bērniem, kuriem atņemta brīvība, ir pilnībā jāizmeklē un šie apstākļi jānovērš. Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai profesionāļi, kuri krimināltiesību sistēmā iesaistās darbā ar bērniem, piedalītos apmācībās par tiesībām bērniem, kuri "saskaras" ar likumu, un bērniem, kuriem ir atņemta brīvība.

Hartas 48. pants paredz svarīgas garantijas attiecībā uz nevainīguma prezumpciju un tiesībām uz aizstāvību. Hartas 24. pants prasa primāri ņemt vērā bērna labākās intereses.

Procesuālo garantiju direktīvā bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā (2016/800), ir noteikti vairāki ierobežojumi bērna brīvības atņemšanai, kas ir pretrunā ar likumu, un norādīti minimālie nosacījumi attiecībā uz izturēšanos pret viņiem, piemēram, veselības aprūpes, fiziskās un garīgās attīstības, izglītības un regulāru fizisku aktivitāšu pieejamība, kā arī viņu tiesības uz ģimenes dzīvi. Harta aizliedz jebkāda veida spīdzināšanu, necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos un sodīšanu (4. pants). Tomēr vairākas starptautiskās uzraudzības iestādes uzsvēra neatbilstošu attieksmi pret bērniem, kuriem dažās dalībvalstīs 2021. gadā tika atņemta brīvība.

2021. gadā turpinājās juridiskās reformas, lai valsts tiesību aktos iekļautu Procesuālo garantiju direktīvu, kas bija paredzēta 2019. gada jūnijā. 2019. gadā uzsāktās pārkāpumu procedūras pret septiņām dalībvalstīm joprojām bija atklātas. Vairākas dalībvalstis 2021. gadā sāka grozīt savus krimināltiesību likumus, īpašu uzmanību pievēršot aizturēšanas alternatīvām un specializētu nepilngadīgo tiesu izveidei.

9

TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBA

Šajā nodaļā galvenā uzmanība ir pievērsta divām plašām tēmām: cietušo tiesības attiecībā uz konkrētām cietušo kategorijām un tiesu iestāžu neatkarība. Pēdējā ir īpaši svarīga attiecībā uz tiesiskumu.

2021. gadā ES vēl vairāk nostiprināja cietušo tiesības. Cietušo tiesību platformas ietvaros Eiropas Komisija turpināja apspriest, kā Cietušo tiesību direktīva attiecas uz dažādām cietušo kategorijām. Dalībvalstis ir pieņēmušas jaunus juridiskus un/vai politikas pasākumus, lai stiprinātu visu noziegumos cietušo un jo īpaši sievietes kā ar dzimumu saistītas vardarbības upuru vispārējās tiesības.

Tajā pašā laikā padziļinājās bažas par tiesiskuma ievērošanu, jo īpaši par tiesu varas neatkarību. Vairākās ES dalībvalstīs saglabājās deficīts. Spēkā stājās mehānisms ES fondu sadales noteikšanai ar nosacījumu, tāpēc pamazām tiek veidoti pasākumi sodīšanai par tiesiskuma pārkāpumiem.

Cietušo tiesību direktīvas 8. un 9. pants katram noziegumā cietušajam piešķir tiesības uz atbilstoši atbalsta pakalpojumiem. Attiecīgi dalībvalstu krimināltiesību sistēmām ir pienākums nodrošināt tādu pietiekamu atbalsta pakalpojumu pieejamību, kas atbilst noteiktiem izpildes standartiem.

Kā liecina FRA 2021. gada pētījumi, esošo atbalsta organizāciju tīkls daudzās dalībvalstīs joprojām ir sadrumstalots un nepilnīgs, un policijai bieži ir grūti novērtēt, kuras atbalsta organizācijas ir pieejamas un vispiemērotākās konkrētiem cietušajiem. Piemēram, šīs situācijas rezultātā dažās dalībvalstīs ir plaši aptverti cilvēku tirdzniecības upuri vai sievietes kā ģimenes vai seksuālas vardarbības upuri, savukārt citiem, piemēram, rasistiskas, homofobiskas vai situācijas vardarbības (kā noziegumi īpašuma jomā) upuriem, atbalsta nodrošināšana ir ierobežota.

Turklāt, kā liecina FRA pētījums par 2021. gadu, tikai ļoti neredzams dalībvalstīs ir akreditētu cietušo atbalsta dienestu reģistrs. Šāds reģistrs ļautu policijai un krimināltiesību iestādēm vieglāk izlemt, ar kuriem dienestiem sazināties, lai cietušajiem sniegtu noteiktiem standartiem atbilstošu atbalstu.

FRA 9.1. ATZINUMS

Saskaņā ar Cietušo tiesību direktīvu ES dalībvalstīm ir jānodrošina, lai visiem noziegumos cietušajiem neatkarīgi no nozieguma veida būtu pieejama organizācija, kas sniedz atbalsta pakalpojumus. Cietušo atbalsta pakalpojumu sniegšana ir jābalsta uz kvalitātes standartiem, piemēram, izmantojot sertifikācijas vai akreditācijas procesu, kas nodrošina sniegto atbalsta pakalpojumu atbilstību noteiktiem izpildes standartiem.

FRA 9.2. ATZINUMS

Saskaņā ar Stambulas konvenciju ES dalībvalstīm ir jāizveido stabils juridiskais pamats policijas izdotajiem ārkārtas aizlieguma rīkojumiem, neprasot cietušā piekrišanu vai iesniegumu. Turklāt dalībvalstīm ir jānodrošina, lai tiesībsardzības iestādes šādus aizlieguma rīkojumus patiešām izdotu visos attiecīgajos gadījumos, lai tiktu stingri uzraudzīts, kā likumpārkāpējs ievēro šos rīkojumus, un to neievērošana noteikti tiktu sodīta.

Saskaņā ar Stambulas konvencijas 50. un 52. pantu dalībvalstīm, kas ir ratificējušas konvenciju, ir jānodrošina, ka policija spēj un vēlas nodrošināt tūlītēju un drošu aizsardzību cietušajiem, izdodot ārkārtas rīkojumus par aizliegumiem. Tomēr dažu dalībvalstu tiesību sistēmās joprojām nav ārkārtas rīkojumu par aizliegumiem, savukārt citās policija tos nelabprāt izmanto, kā liecina *FRA* dati, kas iegūti 2021. gadā. Citās valstīs tiek izdoti ārkārtas rīkojumi, bet maz tiek darīts, lai nodrošinātu, ka vardarbīgie likumpārkāpēji tos droši ievēro.

FRA 9.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina to tiesu iestāžu neatkarības un objektivitātes uzturēšana, lai garantētu, ka ar ES tiesību aktiem saistītās lietas tiek izlemtas, ievērojot tiesiskumu un pamattiesības, tostarp Hartas 47. pantu. Jo īpaši ES dalībvalstīm ir jānodrošina, lai tiesnešiem un prokuroriem nedraudētu disciplinārlietu piemērošana saistībā ar to, kā viņi veic savas tiesu funkcijas.

Neatkarīgas tiesu iestādes ir tiesiskuma un tiesu iestāžu pieejamības stūrakmens (Līguma par Eiropas Savienību 19. pants, Līguma par Eiropas Savienības darbību 67. panta 4. punkts un ES Pamattiesību hartas 47. pants). EST 2021. gada spriedumi lietās, kas attiecas uz Polijas un Ungārijas tiesām, atgādināja, ka šo neatkarību var apdraudēt ne tikai ārēji dalībnieki, piemēram, valdība vai plašsaziņas līdzekļi, bet arī stingras tiesu administrācijas iekšējie mehānismi, kas izdara spiedienu uz prokuroriem vai tiesnešiem.

Šis apdraudējums ir īpaši saistīts ar disciplinārās kontroles pasākumiem. Ja šādi līdzekļi vispār tiek izmantoti pret tiesnešiem un prokuroriem, stingri jārūpējas, lai tie netraucētu tiesu funkciju izpildei.

10

KONVENCIJAS PAR PERSONU AR INVALIDITĀTI TIESĪBĀM ĪSTENOŠANAS GAITA

Eiropas Komisija ir pieņēmusi jaunu ES stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām 2021.–2030. gadam. Kopīgo noteikumu regula tika oficiāli pieņemta, ieviešot stingrus kritērijus, lai nodrošinātu ES finansējuma atbilstību Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD). Tika nostiprinātas dzelzceļa pasažieru tiesības cilvēkiem ar invaliditāti. Eiropas Parlamenta ziņojums par pieredzi, kas gūta no lūgumrakstiem, kas attiecas uz cilvēku ar invaliditāti tiesībām, atklāj jomas, kurās ir nepieciešami uzlabojumi gan Savienībā, gan dalībvalstīs.

2019. gada koronavīrusa slimības (Covid-19) pandēmija izraisīja augstāku mirstības un saslimšanas gadījumu skaitu cilvēkiem ar invaliditāti. Ziņojumi par sliktu izturēšanos izraisīja pastiprinātus aicinājumus uz steidzamu deinstitutionalizāciju. Eiropas Sociālo tiesību komitejas lēmums par nošķirtu izglītību bērniem ar invaliditāti uzsvēra pilnībā iekļaujošas pamatzglītības un vidējās izglītības nepieciešamību.

Dalībvalstis veica nākamās pasākumus, lai īstenotu jauno Eiropas Pieejamības aktu. CRPD īstenošana ārpus pašreizējo ES direktīvu darbības jomas joprojām bija nevienmērīga. Tagad visām dalībvalstīm ir valsts CRPD uzraudzības iestāde.

CRPD 19. pantā un ES cilvēku ar invaliditāti tiesību stratēģijā 2021.–2030. gadam tiek prasīta cilvēku ar invaliditāti deinstitutionalizācija. Cilvēku ar invaliditāti tiesību stratēģijas ieviešana palielinās nepieciešamību pabeigt deinstitutionalizācijas procesu ES. Šim procesam palīdzēs Komisijas norādījumi dalībvalstīm par neatkarīgas dzīves uzlabojumiem un iekļaušanu sabiedrībā, ko ir plānots publicēt 2023. gadā.

FRA 10.1. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīm ir steidzami jāpaātrina centieni deinstitutionalizācijas virzienā, tostarp pienācīgi izmantojot un uzraugot ES līdzekļus, lai nodrošinātu, ka cilvēki ar invaliditāti var dzīvot neatkarīgi un tikt iekļauti sabiedrībā. Tas kļūst īpaši svarīgi, lai novērstu cilvēku ar invaliditāti tiesību pārkāpumus turpmākās pandēmijās vai citās ārkārtas situācijās ar līdzīgu ietekmi.

Jaunā 2021. gadā pieņemtā Kopīgo noteikumu regula (2021/1060) paredz noteikumus un procedūras astoņiem ES fondiem. Tas skaidri saista finansējumu ar *CRPD* ievērošanu. Regula prasa dalībvalstīm izveidot pasākumus, lai nodrošinātu, ka pieejamības politika, tiesību akti un standarti tiek pienācīgi atspoguļoti programmu sagatavošanā un īstenošanā. Tā arī paredz, ka visā finansēšanas ciklā ir jāiesaista cilvēki ar invaliditāti organizācijas, kā arī jāievieš un jāpiemēro *CRPD* kā "atbilstošs nosacījums" ES fondu izmantošanai.

Tādējādi Kopīgo noteikumu regula ir svarīgs līdzeklis, lai nodrošinātu, ka ES līdzekļi netiek izmantoti, lai nostiprinātu vai kā citādi paplašinātu institucionalizētās dzīves formas (piemēram, līdzfinansējot šādu iestāžu renovāciju). Tā cenšas nodrošināt, lai fondi tā vietā veicinātu deinstitucionalizācijas procesu (piemēram, līdzfinansējot jaunas struktūras un pakalpojumus, kas nodrošina atbalstītas dzīvošanas formas kopienā).

Covid-19 pandēmija ir uzsvērusi, ka steidzami nepieciešama deinstitucionalizācija. Pandēmijas rezultātā cilvēki ar invaliditāti ir pakļauti lielākam fiziskam riskam. Viņi arī saskaras ar lielu savas garīgās labbūtnības risku, jo īpaši, ja atrodas institucionalizētā vidē, jo viņiem ir lielāks sociālās izolācijas risks.

CRPD 33. panta 2. punkts nosaka, ka visām ES dalībvalstīm ir jāizveido neatkarīga uzraudzības iestāde. Tagad to ir izdarījušas visas ES dalībvalstis un Savienība, atzīmējot 2021. gadu kā brīdi, kad šis CRPD uzraudzības svarīgais pavērsiens ir sasniegts pilnībā.

Tomēr, kā ziņots šeit un Pamattiesību ziņojuma iepriekšējos izlaidumos, šo struktūru darbībai joprojām ir problēmas, tostarp nepietiekams finansējums, aprīkojums un cilvēkresursi. Tajā pašā laikā pandēmija mums ir atgādinājusi par nepieciešamību palielināt izpratni par cilvēku ar invaliditāti tiesībām, kas ir šādu struktūru pamatfunkcija. Visbeidzot valsts iestādēm papildu resursus prasīs tām jaunajā Kopīgo noteikumu regulā paredzētā loma, tostarp CRPD atbilstības uzraudzība dažādos ES fondu posmos.

FRA 10.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina pietiekamu cilvēkresursu un finanšu resursu piešķiršana struktūrām, ko tās ir izraudzījušas par 33. panta 2. punkta uzraudzības iestādēm. Tām ir jācenšas veidot cieša partnerība ar šīm struktūrām, izstrādājot, uzraugot un īstenojot attiecīgu politiku un ES fondus. Tām ir arī jānodrošina, lai šīm struktūrām būtu pilnīgi resursi savu uzdevumu efektīvai un produktīvai īstenošanai, jo īpaši ES politikas un finansēšanas ciklos.

FRA 10.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāpaātrina Tīmekļa pieejamības direktīvas un Eiropas pieejamības akta īstenošana un jācenšas nodrošināt pieejamība jomās, kas vēl nav saskaņotas ar ES tiesību aktiem, lai cilvēki ar invaliditāti varētu pilnībā iesaistīties visos dzīves aspektos un vienlīdzīgi ar citiem piekļūt iestādēm un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai tiek nodrošināti sabiedrībai.

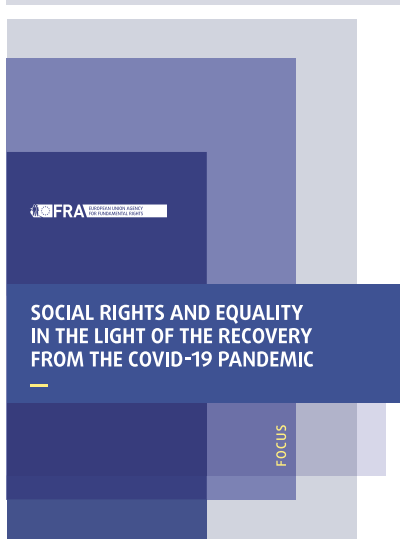
CRPD 9. pants paredz, ka konvencijas dalībvalstīm ir jānodrošina, lai cilvēkiem ar invaliditāti būtu ar citām personām vienlīdzīga piekļuve fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un komunikāciju tehnoloģijām un sistēmām, kā arī citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai tiek nodrošināti sabiedrībai pilsētvidē un laukos.

Pandēmija atklāja nepilnības informācijas sniegšanā cilvēkiem ar invaliditāti. Daudzas publiskās tīmekļa vietnes joprojām ir jāuzlabo, neraugoties uz Tīmekļa pieejamības direktīvas pieņemšanu, savukārt Eiropas Pieejamības akta īstenošana joprojām ir sākuma stadijā. Pieejamības problēmas joprojām pastāv tādās jomās kā vēlēšanu iestādes, tiesas un transports.

Pamattiesību aizsardzības jomā 2021. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. *FRA Fundamental Rights Report 2022* (2022. gada ziņojums par pamattiesībām) ir aplūkoti galvenie jaunumi ES no 2021. gada janvāra līdz decembrim, kā arī izklāstīti šajā saistībā pieņemtie *FRA* atzinumi. Tajā, norādot gan sasniegumus, gan jomas, kas vēl aizvien rada bažas, ir sniegts ieskats galvenajos jautājumos, kas raisa diskusijas par pamattiesībām visā ES.

Šī gada uzmanības centrā ir sociālās tiesības un vienlīdzība, ņemot vērā atgūšanos no Covid-19 pandēmijas. Pārējās nodaļās ir aplūkoti tādi jautājumi kā ES Pamattiesību harta, vienlīdzība un nediskriminācija, rasisms, ksenofobija un ar to saistītā neiecietība, romu integrācija, patvēruma un migrācija, informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība, bērnu tiesības, tiesas iestāžu pieejamība un Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita.

JŪSU PAMATTIESĪBU VEICINĀŠANA UN AIZSARDZĪBA VISĀ ES —

Pilnu *FRA Fundamental Rights Report 2022* (2022. gada ziņojums par pamattiesībām) skatiet <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/fundamental-rights-report-2022>

Skatiet arī saistītās *FRA* publikācijas:

- *FRA* (2022), *2022. gada ziņojums par pamattiesībām – FRA atzinumi*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/fundamental-rights-report-2022-fra-opinions> (pieejams visās 24 ES oficiālajās valodās);
- *FRA* (2022), *Social rights and equality in light of the recovery from the Covid-19 pandemic* (Sociālās tiesības un vienlīdzība, ņemot vērā atgūšanos no Covid-19 pandēmijas), Luksemburga, Publikāciju birojs, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/social-rights-equality-recovery-covid-19> (pieejams angļu un franču valodā)

Iepriekšējie *FRA* gada ziņojumi par problēmām un sasniegumiem pamattiesību jomā Eiropas Savienībā ir pieejami *FRA* [tīmekļa vietnē](#) (pieejami angļu, franču un vācu valodā).

PLAŠĀKA INFORMĀCIJA

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vienna – Austrija

Tālr. +43 158030-0 – Fakss +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs